

ՆԱՆՈՒՆ ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՆՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
Ո Ր Ո Շ Ո Ւ Մ Ը

ՔԱՂԱՔԱՅԻ ԱՐԱՄ ՇՄԱՎՈՆՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՆԻՄԱՆ ՎՐԱ ՆՏ ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 2-ՐԴ ՆՈՂՎԱԾԻ, «ՆԱՐԿԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 26-ՐԴ ՆՈՂՎԱԾԻ 5-ՐԴ ՄԱՍԻ, «ԱՎԵԼԱՅՎԱԾ ԱՐԺԵՔԻ ՆԱՐԿԻ ՄԱՍԻՆ» ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 2-ՐԴ ՆՈՂՎԱԾԻ 2-ՐԴ ՄԱՍԻ, ՆՏ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 115-ՐԴ ՆՈՂՎԱԾԻ ԵՎ 118-ՐԴ ՆՈՂՎԱԾԻ 1-ԻՆ ՄԱՍԻ՝ ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՆՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՆԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ

Քաղ. Երևան

25 նոյեմբերի 2008թ.

Նայաստանի Նանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Նարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Ն. Դանիելյանի, Ֆ. Թոխյանի, Վ. Նովհաննիսյանի, Զ. Դուկասյանի, Ն. Նազարյանի, Ռ. Պապայանի, Վ. Պողոսյանի (զեկուցող),

մասնակցությամբ՝ դիմող՝ քաղաքացի Ա. Շմավոնյանի ներկայացուցիչ Գ. Դավթյանի, պարասխանող կողմի՝ ՆՏ Ազգային ժողովի պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ ՆՏ Ազգային ժողովի աշխատակազմի օրենսդրության վերլուծության վարչության պետ Ա. Խաչատրյանի,

համաձայն Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետի, 101 հոդվածի 6-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՆՏ օրենքի 25, 38 եւ 69 հոդվածների,

դռնբաց նիստում բանավոր ընթացակարգով քննեց «Քաղաքացի Արամ Շմավոնյանի դիմումի հիման վրա՝ ՆՏ քաղաքացիական օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի, «Նարկերի մասին» Նայաստանի Նանրապետության օրենքի 26-րդ հոդվածի 5-րդ մասի, «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» Նայաստանի Նանրապետության օրենքի 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասի, ՆՏ վարչական դատավարության օրենսգրքի 115-րդ հոդվածի եւ 118-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը քաղաքացի Ա. Շմավոնյանի՝ 19.05.2008թ. դիմումն է սահմանադրական դատարան: Գործի դատաքննությունը երկու անգամ հետաձգվել է՝ մի դեպքում լրացուցիչ նյութեր ուսումնասիրելու նպատակով (16.09.2008թ.), մյուս դեպքում՝ պատասխանող կողմի միջնորդության հիման վրա (18.11.2008թ.):

Լսելով գործով զեկուցողի հաղորդումը, դիմող եւ պատասխանող կողմերի բացատրությունները, հետազոտելով վեճի առարկա օրենսգրքերն ու օրենքները եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Նայաստանի Նանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**:

1. Նայաստանի Նանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրքը ՆՆ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 1998թ. մայիսի 5-ին, ՆՆ Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 1998թ. հուլիսի 28-ին եւ ուժի մեջ է մտել 1999թ. հունվարի 1-ից:

«Նարկերի մասին» ՆՆ օրենքը ՆՆ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 1997թ. ապրիլի 14-ին, ՆՆ Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 1997թ. մայիսի 12-ին եւ ուժի մեջ է մտել 1997թ. մայիսի 30-ից:

«Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՆՆ օրենքը ՆՆ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 1997թ. մայիսի 14-ին, ՆՆ Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 1997թ. հունիսի 16-ին եւ ուժի մեջ է մտել 1997թ. հուլիսի 1-ից:

ՆՆ վարչական դատավարության օրենսգիրքը ՆՆ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 2007թ. նոյեմբերի 28-ին, ՆՆ Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 2007թ. դեկտեմբերի 10-ին եւ ուժի մեջ է մտել 2008թ. հունվարի 1-ից:

2. Ըստ գործի դատավարական նախապարմության՝ ՆՆ հարկային մարմինները դիմողին փուզանել են՝ առանց պետական գրանցման եւ համապատասխան լիցենզիայի ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնելու համար: Տուգանք նշանակած՝ հարկային մարմնի համապատասխան ակտը դիմողի կողմից վիճարկվել է ՆՆ վարչական դատարանում: Վարչական դատարանն իր՝ 2008թ. մարտի 6-ի վճռով մերժել է ՆՆ կառավարությանն առընթեր հարկային պետական ծառայության Արտաշատի փարածքային հարկային տեսչության՝ ՆՆ ԿԱ ՆՊԾ Արտաշատի ՏՆՏ-ի՝ 11.09.2007թ. ակտն անվավեր ճանաչելու պահանջի մասին դիմողի հայցը: Վերջինս վարչական դատարանի վճիռը բողոքարկել է ՆՆ վճռաբեկ դատարան, որը, ղեկավարվելով ՆՆ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 231, 233 եւ 234-րդ հոդվածներով, իր՝ 2008թ. ապրիլի 7-ի որոշմամբ վճռաբեկ բողոքը վերադարձրել է:

3. Դիմողն ի սկզբանե վիճարկել է ՆՏ քաղաքացիական օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի, «Նարկերի մասին» ՆՏ օրենքի 26-րդ հոդվածի 5-րդ մասի, «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՆՏ օրենքի 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասի, ՆՏ դաբախական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 2-րդ, 3-րդ կետերի, 4-րդ կետի 3-րդ ենթակետի, ՆՏ վարչական դաբախարության օրենսգրքի 115 եւ 118-րդ հոդվածների սահմանադրականությունը:

ՆՏ սահմանադրական դաբախանի թիվ 1 դաբախական կազմն իր՝ 03.06.2008թ. որոշմամբ դիմումը քննության է ընդունել ՆՏ քաղաքացիական օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի, «Նարկերի մասին» ՆՏ օրենքի 26-րդ հոդվածի 5-րդ մասի, «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՆՏ օրենքի 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասի, ՆՏ վարչական դաբախարության օրենսգրքի 115-րդ հոդվածի եւ 118-րդ հոդվածի 1-ին մասի առնչությամբ:

4. ՆՏ քաղաքացիական օրենսգրքի 2-րդ հոդվածը սահմանում է. «Ձեռնարկաբիրական է համարվում անձի ինքնուրույն, իր ռիսկով իրականացվող գործունեությունը, որի հիմնական նպատակը գույք օգրագործելուց, ապրանքներ վաճառելուց, աշխատանքներ կատարելուց կամ ծառայություններ մատուցելուց շահույթ սրանալն է»:

«Նարկերի մասին» ՆՏ օրենքի 26-րդ հոդվածի 5-րդ մասը նախատեսում է. «Նարկային օրենսդրության կիրառման առումով ձեռնարկաբիրական գործունեություն չի համարվում քաղաքացիների անձնական գույքի (ներառյալ նաեւ անշարժ) եւ իրերի օգրարումը, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի»:

«Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՆՏ օրենքի 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Ձեռնարկաբիրական գործունեություն է համարվում շահույթ (եկամուր) սրանալու նպատակով պարբերաբար իրականացվող րնրեսական գործունեությունը: Տնրեսական գործունեություն է համարվում ցանկացած գործունեություն, որն իրականացվում է որեւէ ձեռով կատարվող հատուցման դիմաց»:

ՆՏ վարչական դաբախարության օրենսգրքի 115-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է. «Վարչական դաբախանի՝ գործն ըստ էության լուծող դաբախական ակրերն օրինական ուժի մեջ են մրնում հրապարակման պահից, եթե այդ ակրերի օրինական ուժի մեջ մրնելու այլ ժամկետ նախատեսված չէ սույն օրենսգրքով»:

ՆՏ վարչական դաբախարության օրենսգրքի 118-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է. «Վարչական դաբախանի դաբախական ակրերի բողոքարկման կարգի, հիմքերի եւ գործերի վարույթը վճառել կատարանում իրականացնելու վրա (mutatis

mutandis) փարաձվում են Նայասփանի Նանրապետության քաղաքացիական դատարարության օրենսգրքով սահմանված նորմերը»:

5. Դիմողը, վիճարկելով ՆՏ քաղաքացիական օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի, «Նարկերի մասին» ՆՏ օրենքի 26-րդ հոդվածի 5-րդ մասի, «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՆՏ օրենքի 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համապատասխանությունը ՆՏ Սահմանադրության 31 հոդվածի 1-ին, 2-րդ, 33.1. հոդվածի 1-ին մասերին, 34 հոդվածին, 42 հոդվածի 2-րդ մասին, 45 հոդվածին, 8 հոդվածին եւ 98 հոդվածի 1-ին մասին, գտնում է, որ վիճարկվող դրույթներում ձեռնարկարկական գործունեության սահմանումը, դրանում օգտագործվող առանձին հասկացությունների անորոշությունը փարաբնույթ մեկնաբանությունների փեղիք են փալիս, քանի որ չեն բացառում ցանկացած անձի գործունեությունն ինչպես ձեռնարկարկական, այնպես էլ ոչ ձեռնարկարկական համարելը:

ՆՏ վարչական դատարարության օրենսգրքի 115-րդ հոդվածի՝ ՆՏ Սահմանադրությանը հակասության առնչությամբ դիմողը փաստարկում է, որ, ի փարբերություն ընդհանուր իրավասության եւ մասնագիտացված մյուս՝ քաղաքացիական եւ քրեական դատարանների, վարչական դատարանների ակտերն ուժի մեջ են մտնում հրապարակման պահից եւ բողոքարկման են ենթակա միայն վճռաբեկության կարգով, ինչի արդյունքում, ի խախտումն ՆՏ Սահմանադրության 14.1. հոդվածի, խտրական վերաբերմունք է դրսևորվում անձանց միջեւ: Դիմողը փաստարկում է նաեւ, որ առկա է հակասություն նաեւ վարչական դատարարության օրենսգրքի 115 եւ 118-րդ հոդվածների ու ՆՏ Սահմանադրության 92-րդ հոդվածի միջեւ: Այս կապակցությամբ դիմողը, մասնավորապես, պնդում է, որ. «Եթե վարչական դատարանը համարվում է առաջին արյանի դատարան, ապա ելնելով ՆՏ Սահմանադրության 92-րդ հոդվածից, այն պետք է լինի ընդհանուր իրավասության առաջին արյանի դատարան...»:

6. Պատասխանող կողմն ընդունելով, որ ձեռնարկարկական գործունեության վերաբերյալ՝ ՆՏ քաղաքացիական օրենսգրքի 2-րդ հոդվածով սրված օրինադրույթը բովանդակում է փվյալ գործունեությունը բնութագրող սահմանափակ հարկանիշներ, ինչի արդյունքում դրա մեկնաբանությունը չի կարող ամբողջությամբ բացահայտել «ձեռնարկարկական գործունեություն» եզրույթի էությունը, միաժամանակ գտնում է, որ ձեռնարկարկական գործունեության մասին դրույթը համակարգային առումով անհրաժեշտ է վերլուծել նաեւ հարկային հարաբերությունները կարգավորող օրենսդրությամբ արտացոլված դրույթների շրջանակում: Մասնավորապես, «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՆՏ օրենքի 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասից եւ «Նարկերի մասին»

ՆՏ օրենքի 26-րդ հոդվածից հետևում է, որ անձի կողմից իրականացվող գործունեության բնույթը որոշելիս օրենսդիրը հստակեցրել է ձեռնարկատիրական գործունեության եւ փոփոխական գործունեության հարաբերակցության սահմանները, ինչպես նաեւ սահմանել է փոփոխական գործունեությունը բնութագրող պարամետրերը, որոնց առկայությունը բավարար հիմք կարող է համարվել հարկ վճարողին հարկային պարավորություններ առաջադրելու համար:

Ինչ վերաբերում է «անձնական գույք» հասկացության բովանդակությանը, ապա այս կապակցությամբ ըստ պարասխանողի ներկայացուցչի՝ «սեփականության իրավունքով պարկանող» կամ «սեփական» գույքից «անձնական գույքի» փոփոխությունը կարող է դրսևորվել անձի կողմից անձնական կարիքների համար փոխադրված գույքի անմիջականորեն եւ անհարապես օգտագործման միջոցով, ինչը բխում է ՆՏ Սահմանադրության 8-րդ, 31-րդ, 42-րդ եւ 45-րդ հոդվածների պահանջներից:

Վարչական դատավարության օրենսգրքի՝ դիմողի կողմից վիճարկվող դրույթների կապակցությամբ պարասխանողի ներկայացուցչին նշում է, որ խարտականության դրսևորում առկա չէ, քանզի ինչպես նախկին, այնպես էլ գործող օրենսդրության մեջ կան նախադեպեր, երբ ընդհանուր իրավասության առաջին աստիճանի դատարանի գործն ըստ էության լուծող դատական ակտն ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

7. Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ փոխադրված գործի շրջանակներում էական է, նախ՝ «ձեռնարկատիրական գործունեություն» հասկացության սահմանադրատիրական բովանդակության բացահայտումը: ՆՏ Սահմանադրության 33.1. հոդվածը սահմանում է, որ «Յուրաքանչյուր ոք ունի օրենքով չարգելված ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու իրավունք»: Այս ձեւակերպումից հետևում է, որ ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելն անձի սահմանադրական իրավունքն է, եւ որ այդ գործունեության բովանդակությունը (հարկանիշները), իրականացման կարգն ու պայմանները ենթակա են օրենսդրական կարգավորման: Միաժամանակ, ՆՏ Սահմանադրության 8 հոդվածի համաձայն երաշխավորվում է **փոփոխական գործունեության** ազատությունը, սակայն այդպիսի գործունեության հասկացության նորմատիվ-իրավական բնորոշումը (հարկանիշները) ընթացիկ օրենսդրությամբ լիարժեք չի հստակեցված: Տնփոխական գործունեություն է համարվում ցանկացած գործունեություն, որն իրականացվում է որեւէ ձեւով կարարվող հարուցման դիմաց («Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՆՏ օրենքի 2-րդ հոդվածի 2-րդ մաս): Ձեռնարկատիրական գործունեության, որպես փոփոխական առանձին գործունեության, բովանդակության իրավական բնորոշումից բխում է, որ

այն անձի՝ ինքնություն, իր ռիսկով իրականացվող գործունեությունն է, որի հիմնական նպատակը գույքի օգտագործումից, ապրանքների վաճառելուց, աշխատանքներ կատարելուց կամ ծառայություններ մատուցելուց շահույթ ստանալն է (ՆՏ քաղ. օրենսգրքի 2-րդ հոդված):

ՆՏ օրենսդրության վերլուծությունը միաժամանակ վկայում է, որ «ձեռնարկատիրական գործունեություն» հասկացության բովանդակությունը բացահայտված է նաև «Նարկերի մասին» ՆՏ օրենքում (26-րդ հոդված):

Նշված օրենքներում «ձեռնարկատիրական գործունեություն» հասկացության վերաբերյալ դրույթների համադրված վերլուծությունից բխում է, որ այդ հասկացությունն ունի հետևյալ հատկանիշները.

- հանդիսանում է փնտրեսական գործունեություն,
- հետապնդում է շահույթ (եկամուտ) ստանալու նպատակ,
- իրականացվում է ինքնություն եւ իր ռիսկով,
- իրականացվում է որեւէ ձեռով կատարվող հատուցման դիմաց,
- ենթակա է պետական գրանցման (առանձին դեպքերում՝ նաև լիցենզավորման),
- չի ներառում քաղաքացիների անձնական գույքի (ներառյալ նաև անշարժ) եւ իրերի օտարումը, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի,
- իրականացվում է պարբերաբար:

Մահմանադրական դատարանը գտնում է, որ օրենսդիրը հնարավորինս ամրագրել է «ձեռնարկատիրական գործունեությունը» բնութագրող նվազագույն հատկանիշները՝ չբացառելով լրացուցիչ հատկանիշների ներառումը: ՆՏ քաղաքացիական օրենսգրքի 1-ին հոդվածի 2-րդ մասի, «Իրավական ակտերի մասին» ՆՏ օրենքի 9-րդ հոդվածի 6-րդ մասի դրույթներից է բխում ՆՏ քաղաքացիական օրենսգրքում «ձեռնարկատիրական գործունեություն» հասկացության հիմնական բնորոշման եւ այլ օրենքներում այդպիսի գործունեության առանձնահատկությունների բացահայտման իրողությունը: Մակայն նույնպիսի մոտեցում «փնտրեսական գործունեություն» հասկացության բնորոշման առնչությամբ չի դրսևորված:

Միաժամանակ, օրենքներում օգտագործվող առանձին հասկացություններ չեն կարող ինքնաբավ լինել: Դրանց բովանդակությունը, բնորոշ հատկանիշների շրջանակը ճշգրտվում են ոչ միայն օրինաստեղծ գործունեության արդյունքում, այլ նաև դատական պրակտիկայում: Տվյալ դեպքում խոսքը վերաբերում է «ձեռնարկատիրական գործունեություն» հասկացության եւ դրան բնորոշ հատկանիշների բովանդակության բացահայտմանը:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ ՆՏ վճռաբեկ դատարանը, գործելով ՆՏ Սահմանադրության 92 հոդվածի 2-րդ պարբերությամբ սահմանված իր սահմանադրաիրավական գործառույթի, այն է՝ **օրենքի միապետակ կիրառությունն ապահովելու** գործառույթի եւ այդ գործառույթն իրականացնելիս՝ **իրավունքի զարգացմանը նպաստելու** իրավասության շրջանակներում, իր թիվ 3-1161 (ՏԴ) որոշման մեջ մեկնաբանել է խնդրո առարկա հասկացության օրենսդրական բովանդակությունը՝ ըստ էության որոշակիացնելով դրա հատկանիշների շրջանակը: ՆՏ վճռաբեկ դատարանի նշված որոշման միջոցով ՆՏ օրենսդրության մեջ, մասնավորապես, դիմողի կողմից վիճարկվող օրենքների համապատասխան դրույթներում, «ձեռնարկափրական գործունեություն» հասկացությունը միապետակ կիրառման առումով ավելի ամբողջական եւ լիարժեք բնույթ է սրացել՝ հնարավորություն տալով համապատասխան փնտրատարող սուբյեկտներին կանխապես իրենց վարքագծի իրավական հետեւանքները:

Ընդ որում, ՆՏ դատական օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի համաձայն. «Որոշակի փաստական հանգամանքներ ունեցող գործով վճռաբեկ դատարանի ... դատական ակտի հիմնավորումները (այդ թվում՝ օրենքի մեկնաբանությունները) պարտադիր են դատարանի համար նույնանման փաստական հանգամանքներով գործի քննության ժամանակ ...»:

ՆՏ դատական օրենսգրքի նշված դրույթին համահունչ՝ դիմողի նկատմամբ կայացված ՆՏ վարչական դատարանի 2008թ. մարտի 6-ի վճռում վարչական դատարանը դիմողի գործունեությունը որպես ձեռնարկափրական գործունեություն գնահատելիս առաջնորդվել է ոչ միայն վիճարկվող օրենքների դրույթներով, այլ նաեւ վճռաբեկ դատարանի կողմից վերոհիշյալ որոշմամբ ձեռնարկափրական գործունեության հասկացության մեկնաբանմամբ:

Ինչ վերաբերում է «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՆՏ օրենքի 2-րդ հոդվածում «պարբերաբար» բառի իրավական անորոշությանը, ապա սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ այս բառի բովանդակությունը ենթակա է գնահատման յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում՝ ելնելով փոխառված գործի բոլոր փաստական հանգամանքների համադրված վերլուծությունից: Բացի դրանից, «գործունեություն» հասկացությունն ինքնին ենթադրում է գործողությունների շարունակական իրականացում:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ «ձեռնարկափրական գործունեություն» հասկացության իմաստով պարբերականությունն առանձին երկրների օրենսդրական պրակտիկայում նկարագրվում է նաեւ թվային չափանիշների միջոցով: Սակայն նման մոտեցումն ունի նաեւ իր բարդությունները: ՆՏ օրենսդրու-

թյան մեջ «ձեռնարկափրական գործունեություն» հասկացության իմաստով պարբերականությունը թվային չափանիշների միջոցով արտահայտելը կարելի է մի իրավիճակ, երբ, կախված գործի առանձնահատկություններից ու կոնկրետ հանգամանքներից, միեւնույն թվաքանակով իրականացված գործարքները մի դեպքում կարող են համարվել ձեռնարկափրական գործունեության շրջանակներում կատարված, մյուս դեպքում՝ ոչ:

Վիճարկվող օրենսդրական դրույթների եւ դրանց իրավակիրառական պրակտիկայի համադրված վերլուծության արդյունքներով սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ դրանց բովանդակությունն այնպիսին է, որ հիմնականում չի առաջացնում իրավական անորոշություն, եւ դրանք իրենց ամբողջության մեջ հնարավորություն են տալիս իրավասուբյեկտին կանխատեսելու իր վարքագծի իրավական հետեւանքները: Այսուհանդերձ, ՏՏ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ ՏՏ Ազգային ժողովը, հաշվի առնելով նաեւ «Իրավական ակտերի մասին» ՏՏ օրենքի պահանջները, պետք է դատական պրակտիկան հաշվի առնելով առավել հստակություն մտնող «ձեռնարկափրական գործունեության» եւ «Կրթական գործունեության» հասկացությունների՝ հարկապես ՏՏ քաղաքացիական օրենսգրքում առավել ամբողջական եւ միասնական օրենսդրական ձեւակերպման հարցում, հնարավորինս բացառելով փոփոխություն մեկնաբանություններն ու կոռուպցիոն ռիսկը:

8. ՏՏ Սահմանադրության 33.1. հոդվածն ամրագրում է յուրաքանչյուրի՝ օրենքով չարգելված ձեռնարկափրական գործունեությանը զբաղվելու իրավունքը: Այդ իրավունքը ներառում է բոլոր իրավական հնարավորությունները, որոնք անհատի համար նախապայմաններ են ստեղծում ինքնուրույնաբար որոշումներ ընդունելու իր կրթական գործունեությանն առնչվող հարցերով: Այդ իրավունքը ենթադրում է արդարացի մրցակցության ազատություն, առանց սահմանափակումների կրթական կազմակերպություններ ձեւավորելու, իր գործունեության բնույթն ու ձեւը փոխելու, գոյություն ունեցող կրթական կազմակերպությունները լուծարելու, պայմանագրեր կնքելու հնարավորություններ: Ձեռնարկափրական գործունեության իրավունքի անբաժանելի բաղադրարարն է կազմում նաեւ ձեռնարկափրական գործունեությանը զբաղվելու ցանկություն ունեցող անձի՝ առանց արհեստական խոչընդոտների շուկա մտնելու եւ, ցանկության դեպքում, այդ շուկայից դուրս գալու հնարավորությունը:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ վիճարկվող դրույթները՝ իրավակիրառական պրակտիկայում դրանց փոխված մեկնաբանությամբ՝ հաշվի

առնելով ՏՏ Սահմանադրության 8-րդ հոդվածի պահանջները, որեւէ կերպ չեն կարող խոչընդոտել ձեռնարկատիրական գործունեության սահմանադրական իրավունքի իրացմանը:

9. ՏՏ դատական օրենսգրքի հիման վրա վարչական դատարանի սրեղծմամբ եւ ՏՏ վարչական դատավարության օրենսգրքի ընդունմամբ Տայասրանի Տանրապետությունում 2008թ. հունվարի 1-ից ներդրվեց մասնագիտացված վարչական արդարադատության ինստիտուտը: Տամաձայն ՏՏ դատական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի՝ վարչական դատարանը հանդիսանում է մասնագիտացված առաջին աստիճանի դատարան, որն ըստ էության քննում է ՏՏ վարչական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված վարչական գործերը: Ի փարբերություն ՏՏ դատական օրենսգրքով սրեղծված մյուս, այսպես կոչված, մասնագիտացված՝ քրեական եւ քաղաքացիական առաջին աստիճանի դատարանների, վարչական դատարանի ակտերի բողոքարկման վերաբննիչ աստիճանի նախատեսված չէ. վարչական դատարանի ակտերը կարող են բողոքարկվել միայն վճռաբեկության կարգով:

Վարչական դատարանում վարչական գործերով դատավարության կարգը սահմանվում է ՏՏ վարչական դատավարության օրենսգրքով եւ ՏՏ դատական օրենսգրքով: ՏՏ վարչական դատավարության օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ վարչական գործերով դատավարության կարգը վարչական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում սահմանվում է նաեւ Տայասրանի Տանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով՝ **այնքանով, որքանով դրա նորմերը իրենց էությանը կիրառելի են ("mutatis mutandis")** **վարչական դատավարության նկատմամբ** եւ չեն հակասում վարչական դատավարության օրենսգրքին եւ **վարչական դատավարության էությանը:**

Վարչական դատավարության օրենսգիրքը սահմանում է վարչական դատավարության սկզբունքները: Առանձին սկզբունքներ էականորեն փարբերվում են քաղաքացիական դատավարության սկզբունքներից, մասնավորապես, օրենսգրքի 6-րդ հոդվածն ամրագրում է գործի փաստերն ի պաշտոնե պարգելու սկզբունքը, որը վարչական դատավարությանը բնորոշ կարեւորագույն սկզբունքներից մեկն է:

ՏՏ վարչական դատավարության օրենսգրքի՝ «Գործի քննությունը եւ լուծումը վարչական դատարանում» վերառությամբ 2-րդ բաժնի 11-19-րդ գլուխներում կանոնակարգվում է վարչական դատարանում գործի քննության կարգը. նշված գլուխներում ՏՏ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգավորումներին հղում է կատարվում միայն 88, 89, 98, 112 եւ 117-րդ հոդվածներում, որոնք համապատասխանաբար վերաբերում են հայցի ապահովման

միջոցների կիրառմանը, գործի վարույթը վերակսելուն, գործի քննությունը հեղափոխելուն, դատական ակտի կայացմանը, դատական նիստի արձանագրմանը: Մինչդեռ ՆՏ վճռաբեկ դատարանում վարչական գործերի վարույթին վերաբերում է միայն 20-րդ գլուխը՝ բաղկացած միայն 118-րդ հոդվածից, որը վարչական դատարանի դատական ակտերի եւ՝ բողոքարկման կարգի, եւ՝ հիմքերի, եւ՝ գործերի վարույթը վճռաբեկ դատարանում իրականացնելու առնչությամբ հղում է կատարում ՆՏ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի՝ վճռաբեկ վարույթը կանոնակարգող նորմերին: Ընդ որում, հարկ է նկատել, որ նշված գլուխը ներառված է «Գործի քննությունը եւ լուծումը վարչական դատարանում» վերաբառությամբ 2-րդ բաժնում: Փաստորեն, լուրջ վերապահությամբ պետք է մտերենալ ՆՏ վարչական դատավարության օրենսգրքի 1-ին հոդվածով նախատեսված նպատակի իրացմանը, համաձայն որի՝ «Սույն օրենսգրքը սահմանում է վարչական դատարանում եւ վճռաբեկ դատարանում պետական եւ տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու դրանց պաշտոնատար անձանց վարչական եւ նորմատիվ ակտերի, գործողությունների կամ անգործության դեմ ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց դատական պաշտպանության իրավունքի իրականացման կարգը, ինչպես նաեւ ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց դեմ վարչական մարմինների եւ պաշտոնատար անձանց հայցադիմումների քննության կարգը»:

Իրականում ՆՏ վարչական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող 118-րդ հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված նորմի իրավական բովանդակությունն ու էությունը կայանում են նրանում, որ այդ նորմն ուղղակիորեն վարչական արդարադատության ոլորտի նկատմամբ տարածում է վճռաբեկ վարույթի այն բոլոր կանոնները, որոնք կիրառվում են քաղաքացիական արդարադատության եռաստիճան համակարգում: Այսինքն՝ վճռաբեկ վարույթը կարգավորող՝ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի համապատասխան նորմերը նույնակերպ վերարտադրվում են վարչական դատավարության օրենսգրքում: Ինչ վերաբերում է այդ նորմում «mutatis mutandis» վերապահման կիրառմանը, ապա սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ այդ վերապահումը որեւէ կերպ չի փոփոխում վարչական դատարանի դատական ակտերի դեմ վճռաբեկ բողոք բերելու հիմքերի կամ պայմանների, վճռաբեկ դատարանում վարչական դատարանի դատական ակտի դեմ բերված վճռաբեկ բողոքի քննության կարգը եւ այդ կապակցությամբ վճռաբեկ դատարանի իրավասության շրջանակը:

10. ՏՏ վարչական դատավարության օրենսգրքի՝ դիմողի կողմից վիճարկվող հոդվածների, ինչպես նաև 9, 119, 120, 121 եւ 122-րդ հոդվածների, ՏՏ դատական օրենսգրքի 35, 36 եւ 39-րդ հոդվածների համակարգային վերլուծության արդյունքները վկայում են, որ վարչական դատարանի ակտերի բողոքարկման իրավակարգավորմանը բնորոշ հիմնական փարրերն են.

- վարչական դատարանի ակտերն ուժի մեջ են մտնում հրապարակման պահից եւ վերաքննության կարգով բողոքարկման ենթակա չեն,

- վարչական դատարանի ակտերը ենթակա են բողոքարկման միայն վճռաբեկության կարգով,

- վարչական դատարանի ակտերը, վերաքննության կարգով բողոքարկման հնարավորության բացակայության պայմաններում, վճռաբեկության կարգով կարող են բողոքարկվել այն նույն հիմքերով, որոնցով բողոքարկման են ենթակա նաև քաղաքացիական վերաքննիչ դատարանի դատական ակտերը,

- վարչական դատարանի ակտի դեմ ուղղված վճռաբեկ բողոքը քննության ընդունելու պայմանները նույնն են, ինչ քաղաքացիական վերաքննիչ դատարանի դատական ակտերի դեմ բերված վճռաբեկ բողոքների ընդունելիության պայմանները,

- վճռաբեկ դատարանը վարչական դատարանի ակտի դեմ բերված վճռաբեկ բողոքը քննում է նույն սահմաններում եւ այդ կապակցությամբ իրացնում է նույն լիազորությունները, ինչ քաղաքացիական վերաքննիչ դատարանի դատական ակտերի դեմ բերված բողոքների պարագայում,

- վճռաբեկ դատարանի կողմից վարչական դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտը բեկանելու եւ գործը նոր քննության վերադարձնելու դեպքում վարչական դատարանը հարուցում է գործի նոր քննության վարույթ՝ այդ մասին կայացնելով միջանկյալ ակտ:

11. Սույն գործի շրջանակներում սահմանադրական դատարանը, հաշվի առնելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՏՏ օրենքի 68 հոդվածի 7-րդ մասի պահանջները, անհրաժեշտ է համարել պարզել.

- արդյո՞ք վարչական դատարանի ակտերի բողոքարկման ներկա իրավակարգավորումն ունակ է ապահովելու վարչական արդարադատության ոլորտում անձի իրավունքների դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրացումը,

- արդյո՞ք վճռաբեկ դատարանում վարույթի առնչությամբ ընդհանուր հղումը ՏՏ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի չորոշակիացված նորմերին՝ անգամ

«mutatis mutandis» վերապահումով, համապարասխանում է օրենքի որոշակիության սկզբունքին,

- արդյո՞ք օրենսդրի փարբերակված մոտեցումն առաջին աստիճանի փարբեր մասնագիտացված դատարանների հանդեպ իր հիմքում ունի որոշակի օբյեկտիվ արդարացում:

12. ՏՏ սահմանադրական դատարանն իր 2008թ. սեպտեմբերի 9-ի ՍԴՌ-758 որոշման մեջ, անդրադառնալով ՏՏ Սահմանադրության 92 հոդվածին, մասնավորապես նշել է, որ օրենսդիրն ազատ է մասնագիտացված դատարանների պարագայում սահմանելու վերաբնիչ աստիճան: Սահմանադրական դատարանը սույն գործի շրջանակներում հարկ է համարում Սահմանադրության 92 հոդվածի նշված մեկնաբանությունը դիտարկել ՏՏ Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածներում ամրագրված՝ դատական պաշտպանության եւ արդար դատաբնության իրավունքների համարեքստում: Այս սահմանադրական դրույթների համադրված վերլուծության արդյունքում սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ թեւ օրենսդրի հայեցողությանն է թողնված վարչական արդարադատության շրջանակներում վերաբնիչ աստիճանի ստեղծման հարցի լուծումը, այնուամենայնիվ, օրենսդիրն իր այս հայեցողությունն իրացնելիս պետք է առաջնորդվի մարդու եւ քաղաքացու՝ Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությամբ, ինչպես նաեւ Նայաստանի Նանրապետության մասնակցությամբ միջազգային պայմանագրերով ամրագրված իրավունքների եւ ազատությունների պաշտպանության անհրաժեշտությամբ, փվյալ դեպքում՝ դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ պաշտպանության եւ այդ իրավունքի կարեւոր բաղադրիչներից մեկի՝ բողոքարկման իրավունքի արդյունավետ իրացման անհրաժեշտությամբ:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքում հետեւողականորեն արտահայտվում է այն սկզբունքային իրավական դիրքորոշումը, որի համաձայն՝ Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիան Պայմանավորվող պետություններին չի պարտադրում ստեղծել վերաբնիչ կամ վճռաբեկ դատարաններ, այնուամենայնիվ, եթե ստեղծել են, պետք է ապահովվի, որ շահագրգիռ անձինք այդ դատարաններում եւս օգտվեն 6-րդ հոդվածով նախատեսված երաշխիքներից: Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում ընդգծել նաեւ, որ Եվրոպական դատարանի կողմից կիրառվող՝ Կոնվենցիայի մեկնաբանության կարեւորագույն սկզբունքներից մեկը՝ Կոնվենցիայի արդյունավետ մեկնաբանության սկզբունքն իր հերթին պահանջում է, որ յուրաքանչյուր իրավունք մեկնաբանվի եւ կիրառվի այնպես, որ դրանք լինեն ոչ թե

տեսական կամ երեսակայական, այլ գործնական եւ արդյունավետ իրավունքներ: Այս սկզբունքային դիրքորոշումն ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն արտահայտված է Եվրոպական դատարանի բազմաթիվ վճիռներում:

Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեն, իր հերթին, մեծապես կարեւորելով վարչական ակտերի նկատմամբ արդյունավետ դատական վերահսկողությունը՝ որպես մարդու իրավունքների պաշտպանության էական տարր, 2004թ. դեկտեմբերի 15-ին ընդունել է Վարչական ակտերի դատական վերահսկողության վերաբերյալ (2004) 20 հանձնարարականը: Վերջինս իր 4-րդ (i) կետում ամրագրում է. «Վարչական ակտը վերանայող դատարանի որոշումը պետք է, գոնե կարեւոր գործերում, ենթակա լինի բողոքարկման վերադաս ապյան, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ գործը, ներպետական օրենսդրությանը համապատասխան, ուղղակիորեն փրվում է վերադաս ապյանին»: Հանձնարարականը նաեւ ամրագրում է.

- Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունները պետք է ապահովեն, որպեսզի իրենց երկրի դատարանակազմությունը եւ դատական ընթացակարգերը համապատասխանեն Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի պահանջներին, որպեսզի երաշխավորվի վարչական ակտերի նկատմամբ վերահսկողության արդյունավետությունը,

- դատական ակտը բողոքարկելու իրավունքը պետք է ճանաչվի յուրաքանչյուր անդամ պետությունում:

Հանձնարարականի բացառական հուշագրում մասնավորապես նշված է, որ ներպետական օրենսդրությունը պետք է սահմանի բողոքարկման պայմանները եւ բողոքարկման մարմնի իրավագործությունը, **որոնք պետք է համապատասխանեն Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի պահանջներին:** Վարչական վարույթում վերադաս դատական ապյանի ներգրավումն էական նշանակություն ունի վարչական նախադեպային իրավունքի հետեւողականությունն ապահովելու հարցում:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ թեւեւ նշված հանձնարարականը չի ճշգրտում երկաստիճան վարույթի բաղկացուցիչ տարրերը՝ վերաքննիչ կամ վճռաբեկ ապյանների միջեւ ընտրության հարցի լուծումը թողնելով անդամ պետությունների հայեցողությանը, այնուամենայնիվ, ինչպես Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից հետեւողականորեն կիրառվող՝ իրավունքների արդյունավետ մեկնաբանության սկզբունքը, այնպես էլ հանձնարարականի նպատակն ու առարկան ուղղված են նրան, որ վարչական արդարադատության ոլորտում դատական երկաստիճան համակարգը լինի այնքան կենսունակ եւ

արդյունավետ, որ կարողանա ապահովել դարական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրացումը եւ նվազագույնի հասցնի դարական սխալների հավանականությունը:

13. Նաշվի առնելով Եվրոպայի խորհրդի վերոհիշյալ իրավական չափորոշիչները՝ քննության առարկա գործի շրջանակներում սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ վարչական արդարադատության ոլորտում անձի դարական պաշտպանության իրավունքի իրացման արդյունավետությունն առաջին հերթին պայմանավորված է ՏՏ վարչական արդարադատության երկաստիճան համակարգի մարչելիությամբ եւ դրա արդյունավետությամբ, մասնավորապես, վարչական դատարանի դարական ակտերի բողոքարկման միակ ապյանի՝ վճռաբեկ ապյանի մարչելիությամբ եւ արդյունավետությամբ:

Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում վարչական արդարադատության ոլորտում վճռաբեկ դատարանի՝ որպես բողոքարկման միակ ապյանի մարչելիությունն ու արդյունավետությունն առաջին հերթին գնահատել վարչական դատարանի ակտերի դեմ վճռաբեկ բողոք բերելու հիմքերի եւ վճռաբեկ բողոքը քննության ընդունելու պայմանների համարեքսություն: Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ վարչական արդարադատության երկաստիճան համակարգի պարագայում, երբ վերաքննիչ վարույթը բացակայում է, այս գործոնն է՛լ ավելի որոշիչ եւ էական դերակատարում է ձեռք բերում ոչ միայն վճռաբեկ դատարանի մարչելիության իրավունքի, այլ նաեւ մասնագիտացված վարչական արդարադատության երկաստիճան համակարգի մարչելիության եւ արդյունավետության ապահովման փեսանկյունից:

ՏՏ վարչական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող 118-րդ հոդվածի 1-ին մասով օրենսդիրը, հաշվի չառնելով վարչական արդարադատության, հանրային-իրավական վեճերի լուծման առանձնահատկությունները, քաղաքացիական դատավարության եռաստիճան համակարգում կիրառվող՝ վճռաբեկության ինստիտուտի իրավակարգավորման բոլոր փարրերը, այդ թվում՝ նաեւ վճռաբեկ բողոքի հիմքերն ու ընդունելիության պայմանները, ինչպես նշվեց, փարածել է վարչական դատարանի ակտերի բողոքարկման վրա: Եթե վճռաբեկ բողոք բերելու՝ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված հիմքերն ու բողոքի ընդունելիության պայմանները, պայմանավորված վճռաբեկ դատարանի սահմանադրաիրավական գործառույթներով, եռաստիճան համակարգում իրավաչափ են ու ողջամիտ, ինչպես դա ընդունել է սահմանադրական դատարանն իր՝ 2007թ. ապրիլի 9-ի ՍԴՈ-690 որոշման մեջ, ապա երկաստիճան համակարգի պարագայում նշված գործոնները բողոքարկման միակ՝

վճռաբեկ արյանի մարչելիությունը եւ արդյունավետությունը սահմանափակում են այնքան, որ խաթարվում է դարական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրացման հնարավորությունը՝ բացասաբար անդրադառնալով նաեւ վարչական արդարադատության համակարգի կենսունակ գործունեության վրա:

Սահմանադրական դատարանն իրավաչափ չի համարում վերաքննիչ վարույթի բացակայության պայմաններում վարչական դատարանի ակտերի դեմ վճռաբեկ բողոքի առնչությամբ այն նույն հիմքերի եւ ընդունելիության պայմանների սահմանումը, որոնք կիրառվում են քաղաքացիական արդարադատության եռաստիճան համակարգում: Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ վարչական դատավարության մասնակիցների կողմից վարչական դատարանի ակտը վճռաբեկ դատարան բողոքարկելու կարգը, ներառյալ՝ վճռաբեկ բողոքի թույլատրելիության հիմքերը, ինչպես նաեւ վճռաբեկ վարույթի կարգն այդ գործերով, պետք է սահմանվեն վարչական դատավարության օրենսգրքով՝ հղումներ պարունակելով այլ օրենքներին միայն այն դեպքերում, երբ դրանք դուրս չեն գալիս դարական համակարգի ընդհանուր սահմանադրական սկզբունքների շրջանակներից: Նման մոտեցումը բխում է նաեւ ՏՎ վարչական դատավարության օրենսգրքի 1-ին հոդվածի եւ 2-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջներից:

Ելնելով վերոհիշյալից՝ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ ՏՎ վարչական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող 118-րդ հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված դրույթը ոչ միայն սահմանափակում է վճռաբեկ դատարանի մարչելիության իրավունքը, այլ նաեւ չի բավարարում իրավական օրենքին ներկայացվող հարակության, ճշգրտության եւ կանխապեսելիության որակները:

Միաժամանակ, ընդունելով, որ ՏՎ դարական օրենսգրքով սրելոված փարբեր մասնագիտացված առաջին արյանի դատարանների միջեւ՝ վարչական դատարանի ակտերի վերաքննության կարգով բողոքարկման հնարավորություն չնախապեսելու առումով փարբերակված մոտեցումն իր հիմքում ունի որոշակի օբյեկտիվ արդարացում, այն է՝ վարչական դատարանի քննությանը ենթակա գործերի բնույթը, սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ նման փարբերակված մոտեցումը պահանջում է նաեւ փարբերակված մոտեցում վարչական ակտերի վճռաբեկության կարգով բողոքարկման իրավակարգավորումը սահմանելիս:

14. Սահմանադրական դատարանն ընդգծում է, որ վարչական արդարադատության առկա երկաստիճան համակարգի անարդյունավետությունը պայմանավորող գործոն է հանդիսանում նաեւ ՏՎ վարչական դատավարության օրենսգրքի վիճարկվող 115-րդ հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված այն դրույթը, որի համաձայն՝ վարչական

դաբարանի՝ գործն ըստ էության լուծող դաբարական ակտերն օրինական ուժի մեջ են մբնում հրապարակման պահից: Դաբարական ակտի ուժի մեջ մբնելու հանգամանքն իրավական հիմք է հանդիսանում այդ ակտի կաբարման, այդ թվում հարկադիր կաբարման գործընթաց նախաձեռնելու համար: Դաբարական ակտերի հարկադիր կաբարման մասին ՏՏ օրենսդրությամբ սահմանված ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ կաբարողական թերթ քրվում է դաբարական ակտն օրինական ուժի մեջ մբնելուց հեքո՝ դիմումն սբանալու օրվանից եռօրյա ժամկեքում: Վարչական դաբարանի օրինական ուժի մեջ մբած ակտերի դեմ վճռաբեկ բողոք բերելու համար օրենքով սահմանված է եռամսյա ժամկեք: Այսինքն՝ գործնականում հնարավոր է, որ մինչեւ վճռաբեկ բողոք բերելը վարչական դաբարանի ակտն արդեն կաբարված լինի: Նման պայմաններում վճռաբեկության կարգով բողոքարկումը կարող է դառնալ իմասպագուրկ եւ բացառել բողոքարկող կողմի համար անդառնալի բացասական հեքեանքները կանխելու հնարավորությունը՝ դրանով իսկ պայմանավորելով վճռաբեկ դաբարանի՝ որպես բողոքարկման միակ պայանի, անարդյունավեքությունը:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դաբարանը բազմիցս իրավական դիրքորոշում է արբահայքել առ այն, որ իրավունքի գերակայության բաղադրաբարբերից է իրավական որոշակիության սկզբունքը, որն իր հերթին ենթադրում է *res judicata* սկզբունքի հարգում: Վերջինս էլ նշանակում է, որ որեւէ կողմ իրավասու չէ պահանջել վերջնական եւ կաբարման ենթակա վճռի վերանայում պարգապես գործը կրկին քննելու եւ վեճը նորից լուծելու նպաբարկով: Գործը վերանայելու՝ վերադաս դաբարանի իրավասությունը պեք է իրականացվի դաբարական սխալները եւ արդարադաբարության իրականացման արդյունքում քեղ գքած թերությունները շքկելու, այլ ոչ թե նոր քննություն սկսելու նպաբարկով: Վերջնական եւ կաբարման ենթակա դաբարական ակտի վիճարկումը թույլաքրելի է միայն էական եւ անհեքաձգելի հանգամանքների դեպքում (քես, մասնավորապես, Ռյաքիխն ընդդեմ Ռուսաստանի Դաշնության գործով 2003թ. հուլիսի 24-ի վճիռը):

Նշված իրավական դիրքորոշմանը համահունչ կարգավորում է նախաքեված ՏՏ քաղաքացիական դաբարավարության օրենսգրքի 207-րդ հողվածում, որի համաձայն՝ ընդհանուր իրավասության դաբարանների եւ քաղաքացիական դաբարանի՝ գործն ըստ էության լուծող օրինական ուժի մեջ մբած ակտի դեմ բերված վերաքննիչ բողոքը կարող է ընդունվել քննության այն բացառիկ դեպքերում, երբ գործի նախորդ դաբարական քննության ընթացքում թույլ են քրվել նյութական կամ

դարավարական իրավունքի այնպիսի հիմնարար խախտումներ, որի արդյունքում ընդունված դարական ակտը խաթարում է արդարադատության բուն էությունը:

Ելնելով վերոհիշյալից՝ սահմանադրական դարարանը գտնում է, որ վարչական դարարանի ակտերի բողոքարկումը վճռաբեկ դարարան այնպիսի պայմաններում, երբ վարչական դարարանի ակտն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, ոչ միայն վճռաբեկ դարարանում իրավունքի պաշտպանությունը դարձնում է անարդյունավետ, այլ նաև խախտում է իրավական որոշակիության եւ անվտանգության սկզբունքները, որոնք հանդիսանում են ՏՏ Սահմանադրության 1-ին հոդվածում ամրագրված՝ իրավական պետության հիմնարար սկզբունքի բաղադրիչները:

Սահմանադրական դարարանն ընդգծում է, որ իրավական պետությունում, որպես կանոն, անթույլատրելի է ցանկացած դարական սխալի առկայության հիմքով օրինական ուժի մեջ մտած դարական ակտի վերանայումը: Դրանով իմաստագրվում է դարական ակտի օրինական ուժի մեջ մտնելու գաղափարը, որի էությունն այդ ակտերին հնարավոր կայունություն հաղորդելու եւ դրանց անփոփոխելիության հանդեպ դարավարության կողմերի վստահությունը պաշտպանելու մեջ է:

Սահմանադրական դարարանը որպես վարչական արդարադատության երկաստիճան համակարգի մարչելիության եւ արդյունավետության վրա ազդող գործոն է դիտարկում նաև այն հանգամանքը, որ ի տարբերություն վերաքննիչ բողոքը վերադարձնելու մասին վերաքննիչ դարարանի որոշման, վճռաբեկ դարարանի՝ վճռաբեկ բողոքը վերադարձնելու որոշումը բողոքարկելու հնարավորություն օրենսդրությամբ նախատեսված չէ: Այսինքն՝ այն դեպքում, երբ վճռաբեկ բողոքը վերադարձվում է, անձը գրկված լինելով այն բողոքարկելու հնարավորությունից, ըստ էության ոչ միայն գրկվում է նման որոշման դեմ պաշտպանության միջոցից, այլ նաև նրա գործի քննությունը փաստացիորեն սահմանափակվում է միայն առաջին արյանի դարարանի շրջանակներում:

15. Չնայած այն հանգամանքին, որ ՏՏ սահմանադրական դարարանն իր 2008թ. հոկտեմբերի 8-ի ՍԴՌ-765 որոշմամբ ՏՏ Սահմանադրության 18 եւ 19 հոդվածներին հակասող է ճանաչել ՏՏ քաղաքացիական դարավարության օրենսգրքի այն դրույթները, որոնք թույլ էին տալիս վճռաբեկ բողոք ներկայացնել միայն վճռաբեկ դարարանում հավատարմագրված փաստաբանների միջոցով, այնուամենայնիվ, հաշվի առնելով, որ նշված որոշման եզրափակիչ մասի 7-րդ կետի ուժով այդ դրույթները ժամանակավորապես պահպանում են իրենց ուժը, սահմանադրական դարարանը որպես վարչական գործերով վճռաբեկ արյանի մարչելիությունը պայմա-

նավորող գործոն է համարում նաեւ վարչական արդարադատության երկաստիճան համակարգում բողոքարկման միակ արյան դիմելու համար հավաքարմագրված փաստաբանի ծառայությունից օգտվելու պարտադիր պահանջը: Նման պահանջի առկայությունը երկաստիճան դարական համակարգում էլ ավելի է խաթարում դարական պաշտպանության արդյունավետ իրավունքի էությունը, քանզի, եթե եռաստիճան համակարգում անձը վերաքննիչ արյանում օգտվում է անմիջական բողոքարկման հնարավորությունից, ապա վարչական արդարադատության ոլորտում անմիջական բողոքարկման հնարավորությունն ամբողջովին բացակայում է:

16. Մասնագիտացված արդարադատության, այդ թվում՝ վարչական արդարադատության, ինստիտուտի ներդրումը, ի թիվս այլոց, նպատակ է հետապնդում առաջին հերթին դարավորների մասնագիտացման միջոցով ապահովել փվյալ ոլորտում դարական պաշտպանության իրավունքի իրացման արդյունավետությունը եւ լիարժեքությունը՝ արդարադատության այդ տեսակին բնորոշ առանձնահատկությունների հաշվառմամբ: Մասնագիտացված դարարանների ստեղծումը բխում է հասարակական կյանքի առանձին ոլորտներում առաջացող հարաբերությունների կապակցությամբ պարշաճ արդարադատություն իրականացնելու պահանջից: Դարավորները մասնագիտանում են որոշակի կարեգորիայի գործերով արդարադատության իրականացման մեջ, եւ այս դեպքում դարական սիսալի հավանականությունն ավելի փոքր է: Ներեւաբար, այդ ինստիտուտի բնականոն եւ լիարժեք կենսագործունեությունը պահանջում է, որպեսզի մասնագիտացման գործոնը հստակ արտահայտված լինի փվյալ տեսակի գործերի քննության իրավասությամբ օժտված բոլոր դարական արյաններում:

Ելնելով վերոհիշյալից՝ սահմանադրական դարարանն արձանագրում է, որ վարչական մասնագիտացված արդարադատության ոլորտում անձի իրավունքների դարական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետությունը պայմանավորված է ոչ միայն բողոքարկման միակ արյանի՝ վճռաբեկ դարարանի մարջելիությամբ եւ արդյունավետությամբ, այլ այդ իրավունքի արդյունավետությունը պայմանավորող կարեւոր հանգամանք է նաեւ վճռաբեկ դարարանում մասնագիտացման գործոնի լիարժեք դրսեւորումը: Մասնագիտացման գործոնը վճռաբեկ դարարանում կարող է ունենալ երկու հիմնական դրսեւորում, այն է՝ գործերի քննությունը մասնագիտացված առանձին միավորի կողմից, եւ երկրորդ՝ գործերի քննության կազմակերպումը վարչական արդարադատության առանձնահատկություններին համապարասիսան: Մինչդեռ վճռաբեկ դարարանում վարչական գործերի քննության կապակցությամբ

մասնագիտացման գործոնի նշված երկու դրսևորումներն էլ որեւէ կերպ արտահայտված չեն:

Այսպես, ՏՏ Սահմանադրության 95-րդ հոդվածը, մարնանշելով ՏՏ վճռաբեկ դատարանի պալատները եւ ընդհանուր գծերով սահմանելով ՏՏ վճռաբեկ դատարանի ներքին կառուցվածքը, կապարել է ոչ միայն կառուցվածքային, այլ նաեւ գործառու- թային փարանջարում: Վճռաբեկ դատարանի ներքին կառուցվածքի կանխորոշումը սահմանադրի կողմից՝ այդ դատարանի պալատների առանձնացումը, նշանակում է այդ պալատներից յուրաքանչյուրին արդարադատություն իրականացնելու հատուկ լիազորության փրամադրում: Մինչդեռ ՏՏ դատական օրենսգիրքը (հոդվածներ 18 եւ 53), հաշվի չառնելով այդ հանգամանքը, վճռաբեկ դատարանի պալատների լիազորություններն ու գործառույթը սահմանափակել է միայն վճռաբեկ բողոքը քննության ընդունելու հարցի լուծմամբ: Վճռաբեկ դատարանը բողոքի կապակցու- թյամբ ըստ էության որոշում է կայացնում լիագումար կազմով, որտեղ պալատը հանդես չի գալիս որպես մասնագիտացված միավոր. վարչական դատարանի ակտերի դեմ բերված բողոքների առնչությամբ ըստ էության որոշումներն ընդունվում են քրեական պալատի եւ քաղաքացիական ու վարչական պալատների դատավորների մասնակցությամբ: Նման պայմաններում, վճռաբեկ դատարանում վարչական գործերով արդարադատությունը գրկվում է իր առարկայական բնույթից:

Սահմանադրական դատարանը գրնում է, որ մասնագիտացված վարչական դատարանի ակտերը չեն կարող վերանայվել մի դատարանի կողմից, որը չունի մասնագիտացված համապարասխան դատական կազմ: Սահմանադրության մեջ վճռաբեկ դատարանի պալատների գոյության երաշխիքի ամրագրումը կիմաստավորվի միայն այն դեպքում, երբ վճռաբեկ դատարանն ունենա լիարժեք, այն է՝ գործն ըստ էության քննող եւ լուծող մասնագիտացված համապարասխան պալատ: Մասնագիտացման գործոնը վճռաբեկ վարույթում բացակայելու արդյունքում վճռաբեկ դատարանում անձի իրավունքների պաշտպանության իրավունքը, հետեւաբար նաեւ՝ վարչական արդարադատության ոլորտում անձի դատական պաշտպանության իրավունքն իր ամբողջության մեջ խաթարվում է եւ գրկվում արդյունավետությունից:

17. Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում ընդգծել, որ մաս- նագիտացված վարչական արդարադատության ինստիտուտի անկարարությունը կայանում է ոչ միայն նրանում, որ մասնագիտացման գործոնը որեւէ դրսևորում չի ունեցել վարչական դատարանի ակտերի բողոքարկման արյանում: Տամակարգային անկարարությունը դրսևորվում է նաեւ օրենսգրքի 135-րդ հոդվածում:

ՏՏ Սահմանադրությունը փարբերակում է սահմանադրական եւ ընդհանուր արդարադատության գործառույթները՝ սահմանադրական արդարադատության գործառույթը 93-րդ հոդվածով ուղղակիորեն վերապահելով սահմանադրական դատարանին: Սահմանադրությամբ նախանշված նման փարանջապումը սահմանադրական եւ ընդհանուր արդարադատության գործառույթների միջեւ ապահովում է արդարադատության ողջ համակարգի գործառնական դինամիկ հավասարակշռությունը: Ընդ որում, սահմանադրական դատարանին է իրավասություն վերապահված սահմանադրական արդարադատության միջոցով ապահովել ՏՏ իրավակարգում Սահմանադրության գերակայությունն ու անմիջական գործողությունը: Իր հերթին, վարչական արդարադատության մասնագիտացված մարմինը կոչված է ապահովելու վարչական մարմինների գործունեության օրինականությունը՝ պետական եւ փրական ինքնակառավարման մարմինների ու դրանց պաշտոնավար անձանց վարչական եւ նորմատիվ ակտերի, գործողությունների կամ անգործության դեմ ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց դատական պաշտպանության իրավունքի իրականացման, ինչպես նաեւ ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց դեմ վարչական մարմինների եւ պաշտոնավար անձանց հայցադիմումների քննության միջոցով:

ՏՏ վարչական դատավարության օրենսգրքի 1-ին հոդվածի եւ 2, 9, 19, 118, 119, 122, 123, 125, 128, 141 եւ 156-րդ հոդվածների փոխկապակցված համադրումից, ինչպես նաեւ իրավակարգավորման առարկայի առնչությամբ 1-ին, 128 եւ 135-րդ հոդվածների համադրումից ակնհայտ է դառնում, որ ոչ միայն խնդիրներ են առաջացել վարչական արդարադատության վերահսկելի եւ մարդու իրավունքների պաշտպանության փրսանկյունից արդյունավետ ընթացակարգ սահմանելու առումով, այլեւ, հաշվի չառնելով ՏՏ Սահմանադրության 93-րդ հոդվածի միանշանակ պահանջը, ՏՏ վարչական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ հոդվածի 1-ին կետով վարչական արդարադատության ոլորտ է ներառվել սահմանադրական արդարադատության առարկան:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ վարչական եւ սահմանադրական արդարադատության առկա շփոթն իրավակիրառական պրակտիկայում կարող է ստեղծել սահմանադրական նորմերի մեկնաբանման փարակերպ մոփեցումներ, որը լուրջ վրանգ է ներկայացնում երկրում Սահմանադրության գերակայության ու անմիջական գործողության ապահովման եւ հասարակական հարաբերությունների սահմանադրականացման միասնական քաղաքականության իրականացման համար: Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ առկա իրավակարգավորումը չի բխում

նաև ՆՏ Սահմանադրության 1, 3, 5, 6, 92 եւ 94-րդ հոդվածների պահանջներից եւ երկրի իրավական անվտանգության սպառնալիք է իր մեջ պարունակում:

Սահմանադրական դատարանը՝ նկատի ունենալով, որ այս պարագայում կիրառելի չէ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՆՏ օրենքի 68 հոդվածի 9-րդ մասը, ուստի կարելու է համարում, որպեսզի ՆՏ Ազգային ժողովն ուշադրություն դարձնի այս հիմնախնդրին:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրության 100 հոդվածի 1-ին կետով, 102 հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Նայաստանի Նանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 69 հոդվածներով, Նայաստանի Նանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. ՆՏ քաղաքացիական օրենսգրքի 2-րդ հոդվածը համապատասխանում է Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը:

2. «Նարկերի մասին» ՆՏ օրենքի 26-րդ հոդվածի 5-րդ մասը համապատասխանում է Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը:

3. «Ավելացված արժեքի հարկի մասին» ՆՏ օրենքի 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասը համապատասխանում է Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրությանը:

4. ՆՏ վարչական դատավարության օրենսգրքի 115-րդ հոդվածի 1-ին մասը եւ 118-րդ հոդվածի 1-ին մասը ճանաչել Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրության 1-ին հոդվածի, 18-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 19-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջներին հակասող եւ անվավեր:

5. Առաջնորդվելով ՆՏ Սահմանադրության 102 հոդվածի 3-րդ մասի եւ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՆՏ օրենքի 68 հոդվածի 15-17-րդ մասերի դրույթներով, նկատի ունենալով, որ սահմանադրական դատարանի որոշման ընդունման պահից սույն գործով վեճի առարկա իրավանորմների վերացումը կարող է առաջացնել իրավական բաց՝ խաթարելով այդ նորմերի վերացմամբ հաստատվելիք իրավական անվտանգությունը, սույն որոշման եզրափակիչ մասի 4-րդ կետով ՆՏ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր ճանաչված իրավանորմների ուժը կորցնելու վերջնական ժամկետ սահմանել 2009թ. մարտի 31-ը՝ ՆՏ Ազգային ժողովին հնարավորություն փալով օրենսդրական կարգավորումները համալիր ձեւով համապատասխանեցնելու սույն որոշման պահանջներին:

6. Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրության 102 հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է եւ ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՏՈՂ

Գ. ՆԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

25 նոյեմբերի 2008 թվականի
ՍԴՈ-780